

Сергій ГОРДЄЄВ, Іпполіт ЗБОРОВЕЦЬ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ ОСВІТИ В США

Переваги інформаційного суспільства, про які стільки говорять і пишуть, на жаль, практично не відчутні. Зокрема, про підготовку за кордоном фахівців у галузі театрального мистецтва дізнаємося лише випадково. Не краще справи в цьому плані й на Заході. Про сучасний український театр американці не отримують жодної інформації.

Отже, не дивно, що приїзд до Харкова професора Джона Гофланда (США) став подією, привернув увагу місцевих театрознавців. Американський педагог радо відгукнувся на запрошення ректора Харківської державної академії культури доктора історичних наук, академіка В. Шейка ознайомитися з навчальними програмами і обмінятися досвідом роботи зі студентами. Спілкування харків'ян із колегою з далекого континенту стало справжнім "відкриттям Америки".

Джон Гофланд очолює кафедру театрального мистецтва в університеті Гонзаго (м. Спокан, штат Вашингтон). Він фахівець у галузі оформлення сцени і технічної частини театру. Навчався в художника Йозефа Свободи у Празі. Працював як дизайнер сцени у м. Альберті в Канаді. Д. Гофланд вважає, що його театральний дизайн більше нагадує європейський стиль, ніж американський. У професора давні зв'язки з Харковом. Свого часу він одержав запрошення прочитати курс лекцій у Харківському педагогічному університеті ім. Г. Сковороди, а також плідно працював у Харківському театрі ляльок і багато чого навчився у головного режисера С. Гімelfарба. Співдружність з театральними митцями міст Європи, України позитивно вплинула на його професійний рівень, він успішно використав набутий досвід в подальшій своїй праці, зокрема, у театрі м. Мінесота. Д. Гофланд упевнений, що творчі контакти є важливою частиною програми культурних взаємозв'язків.

7 червня 2002 р. Д. Гофланд виступив перед фахівцями в Харківській державній академії культури з лекцією "Підготовка спеціалістів у галузі театральної освіти у США" [1], в якій дав характеристику двох головних напрямів навчання і виховання театральних фахівців. Перший напрям – це вузівська школа гуманітарного типу. Коли абітурієнт вступає на перший курс, він ще не

знає, ким буде працювати, йому належить визначитися. Молода людина приходить до вузу, щоб розвинути свої природні здібності, виявити, на що вона здатна, що може робити. У вищій гуманітарній школі на вивчення власне театру надається лише 1/4 навчального часу. Університет гуманітарного типу намагається дати студентам знання не тільки з театрального мистецтва, а й з історії, філософії, літератури, соціології, точних наук, іноземних мов, релігії і т.п. Мета гуманітарної освіти – підготувати студента до різних видів діяльності, виховати здатність вчитися протягом усього життя, уміння знаходити спільну мову з людьми різних професій, спираючись на широку університетську освіту. Д. Гофланд – живий приклад такої освіти, яка має певні переваги. Його спеціальність у минулому – біологія та хімія, а згодом він перекваліфікувався та почав викладати театральне мистецтво і працювати в театрі. Отже, загальна платформа театральної освіти в США досить гнучка, оскільки студент має вибір, враховуючи свої здібності. З іншого боку, вільний вибір призводить до того, що студент може позбутися багатьох фундаментальних дисциплін, які складають основу вищої освіти. Навіть вивчення літератури нерідко обмежують тільки драматургією В. Шекспіра.

Другий тип театральної освіти в США – це професійна підготовка. На рівні гуманітарної освіти (4 роки) студент стає бакалавр. Його здібності і професійні нахили визначилися, і він продовжує навчання, якщо бажає, у вищій професійній школі (2-3 роки), щоб отримати диплом магістра. Факультети театрального мистецтва дають студентам і теоретичні знання, і практичні навички. Перевага професійної підготовки полягає в тому, що студенти займаються головним чином спеціалізацією і одержують добрі професійні навички і творчі уміння. Так, у професійній школі, яка готує оформлювачів сцени, вивчають малювання для театру, теорію оформлення сцени, багато часу приділяють практичній роботі: майбутні сценографи працюють над створенням оформлення для найрізноманітніших вистав. Але професіоналам часто бракує широкого світогляду, який забезпечує гуманітарна освіта. Саме

гуманітарні факультети дозволяють краще скористатися перевагами навчання у вищій професійній театральній школі. Американці вважають, що обмеження освіти тільки професійними навичками не готує людину до складної, багаторічної театральної кар'єри. У цьому полягає різниця між вищою гуманітарною та вищою професійною освітами.

У США приймають до вузу на підставі шкільного атестату і результатів одного з двох вступних тестів. Найбільш важливий чотиригодинний тест з англійської мови, математики, читання і наукового мислення. Перевіряють не стільки конкретні знання, скільки навички та вміння. Аналогічну функцію виконує і тест на здатність до наукової роботи, за допомогою якого виявляють уміння логічно мислити, критично оцінювати прочитане і виконувати математичні завдання.

Існують й інші критерії, за якими зараховують до вищої школи. Абітурієнти одержують спеціальні програми, складні й легкі. Якщо той, хто вступає, обирає легкі варіанти програми, його до університету не зараховують. Крім того, абітурієнтам пропонують на вибір різні види позааудиторної діяльності: працю в університетській газеті, участь у хорі, виступи в драмгуртку, соціальну допомогу бідним. Той, хто не бажає взяти участі в позааудиторній роботі, має дуже мало шансів вступити до вузу або одержати стипендію. Нерідко абітурієнтів зараховують за результатами прослуховування або успішного виступу на сцені у виставі. В університеті Гонзаго подібна практика не запроваджена.

Вартість вищої освіти в США має досить широкую шкалу в межах від недорогих вузів, які існують за рахунок платників податків, до більш дорогих (спонсорами їх є приватні фонди) і дуже дорогих та престижних шкіл для еліти, багатіїв. У середньому за семестр студент сплачує у державному університеті 1200 доларів. В університеті Гонзаго – 9700 доларів. Підручники він повинен придбати за власний кошт – від 10 до 100 доларів за книгу. На жаль, Д. Гофланд нічого не сказав про організацію бібліотечного обслуговування факультетів театрального мистецтва і про користування комісійними бібліотеками, де можна отримати підручники “секонд генд”. За мешкання у гуртожитку в кімнаті на двох студент сплачує 1400 доларів. Витрати на харчування становлять майже 1400 доларів. Загалом за один семестр студент витрачає 13 000 доларів.

Звичайна американська сім'я не спроможна платити такі гроші. Тому уряд США надає пільги з оподаткування родинам на період навчання студента. Крім того, студенти заробляють гроші на території студентського містечка (кампуса). Подібна практика дає університетові дешеву робочу силу, а студентам – можливість платити за освіту. Право працювати надається

тільки студентам із бідних родин. Молодь використовує і можливість заробити, поєднуючи навчання з вивченням військової справи. Чимало студентів беруть позики в банках, які вони повертають, коли закінчують університет і знаходять роботу. Існують спеціальні стипендії для студентів-відмінників із бідних родин, а також стипендії за особливі заслуги в навчанні.

Варто зазначити, що американські студенти отримують декілька стипендій. При університеті існує спеціальний відділ, який шукає спонсорів на стипендії: 500, 1000 і 2000 доларів. Студент, який навчається на відмінно, одержує додаткову стипендію 1000 доларів, а також від штату, де розташований університет, – 500 доларів. За активну наукову роботу додають ще 1000 доларів, за відмінне засвоєння спеціальних дисциплін – ще 1000 доларів, за успішну участь у конкурсах – 1000 доларів.

В університетах гуманітарного профілю студенти протягом 4-х років вивчають 42 дисципліни, по 10-11 предметів за навчальний рік і 5 курсів за семестр. Вони самі обирають і навчальні дисципліни, і викладачів, з якими бажають працювати. 20 предметів є базовими (обов'язковими): філософія, релігія, математика, література, історія, мистецтво, соціологія, іноземна мова та ін. Для отримання диплома з театрального мистецтва студентові необхідно засвоїти 13 дисциплін. Вісім з них – обов'язкові, а інші п'ять – за вибором. Можливість вибору передбачена в кожній предметній галузі. Крім того, студент повинен обрати ще приблизно п'ять факультативних дисциплін.

На допомогу студентові приходять куратор, з яким він обговорює і уточнює графік свого навчання. На початку семестру куратор радить, які дисципліни обрати, і затверджує вибір студента. Призначення куратора – підказувати, а не примушувати. За оптимальний вибір дисциплін відповідає сам студент.

Першого дня занять з кожної дисципліни професор подає студентам коротку характеристику свого навчального курсу. До неї входить перелік тем, текстів, які потрібно прочитати, завдання на кожне заняття, покарання за запізнення, несвоєчасне виконання завдань, невідвідування лекцій; наводяться також критерії оцінки успішності. Цей документ виконує функцію офіційної домовленості між студентом і професором. Студенти можуть розраховувати на те, що всі пункти договору буде виконувати і професор: знання студентів одержать об'єктивну оцінку, кількість завдань не перевищуватиме заплановане і будуть розглянуті всі зазначені питання.

Завершуючи курс лекцій, професор проводить іспит або здійснює тестування, перевіряючи, наскільки студенти засвоїли матеріал. Тест виконують вдома за тематикою лекцій. Можливі й інші форми контролю: студенти пишуть реферат або готують певний проект.

Наприклад, ті, що вивчають оформлення сцени, виконують ескіз декорацій для п'єси, яку збираються поставити в університеті.

Наприкінці кожного курсу лекцій студенти оцінюють свого викладача. Віце-президент з навчальної роботи (проректор) вручає професорові два великі конверти для кожної дисципліни, яку він викладає. У конвертах – набір анкет оцінки викладача. На одному з останніх занять професор роздає студентам по одній анкеті з кожного пакунку і віддає обидва конверти одному зі студентів. Студенти заповнюють дві анкети, оцінюючи якість роботи викладача. Заповнені анкети вони повертають студентові, у якого зберігаються конверти, і він віддає їх віце-президентові. Секретарі підраховують бали і готують результати анкетування для декана, а той, своєю чергою, віддає їх на кафедру професора. Завідувач кафедри вивчає анкети і пропонує професору ознайомитися з критичними зауваженнями студентів для підвищення якості викладання. Анкетування – один із способів оцінки внеску професора в роботу університету.

Наводимо перелік питань із першого конверта. Якість викладання професора студенти оцінюють за семибальною системою від 1 (погано) до 7 (відмінно):

1. Чіткість і ясність викладення матеріалу.
2. Логічність організації і структури курсу лекцій.
3. Якість підготовки лекцій.
4. Готовність викладача пояснити складний матеріал.
5. Здатність викладача не відволікатися від основної теми заняття.
6. Відповідність завдань і адекватність видів діяльності на заняттях.
7. Обсяг матеріалу, засвоєного протягом курсу.
8. Готовність викладача обговорити матеріал своєї дисципліни в позалекційний час.
9. Загальна ефективність занять.
10. Загальна якість курсу.

Після кожного питання в анкеті є вільне місце для коментарів.

Другий пакунок містить три питання, на які слід відповісти письмово:

1. Що б ви сказали, якби вас попросили охарактеризувати викладання даного професора?
2. Що б ви написали, якби вас попросили викласти в одному реченні, як професорові поліпшити якість викладання?
3. Інші зауваження щодо даного курсу лекцій.

Подібна система дозволяє розглядати викладачів і студентів як партнерів, які повинні відчувати взаємозалежність і виконувати свої обов'язки.

Середня заробітна платня професора в державному

університеті вища, ніж у приватному навчальному закладі, але останній дає кращу освіту. Д. Гофланд отримує 50000 доларів на рік. Це порівняно невисока платня, але йому подобається справа, якою він займається. Приналежність вузу до певного релігійного, культурного загалу безпосередньо не впливає на зміст навчання і склад професури. Так, в університеті Гонзаго чверть викладачів єзуїти, серед інших є католики, юдеї, мусульмани, атеїсти.

Програма оволодіння театральним мистецтвом у вищій гуманітарній школі містить такі обов'язкові дисципліни:

– Вступ до театального мистецтва (історія, література, елементи постановки);

Два курси з акторської майстерности:

- Вступ до системи К. Станіславського;
- Мистецтво перевтілення (створення образу);
- Історія театру і театральна література;
- Режисура;
- Сценічна мова;
- Театральна графіка і техніка малюнка для театру;
- Сценографія;
- Імпровізація.

Акторська майстерність викладається на основі американського варіанту системи К. Станіславського, який запровадила Нью-Йоркська школа. Головна увага приділяється емоційному аспектові ролі, мистецтву вживання в образ, пластиці, жестах. Драматичний театр у США більш реалістичний, ніж європейський. З особливою пошаною ставляться до російських драматургів М. Гоголя, І. Тургенєва, М. Булгакова. П'єси А. Чехова не користуються успіхом ні в приватних, ні у професійних театрах. Американцям важко зрозуміти специфіку чеховської драматургії. І навпаки, в галузі оформлення сцени студенти все частіше звертаються до практики нереалістичного дизайну, який у США одержав назву постмодерного, або психопластичного.

Серед факультативних дисциплін – танці, створення театральних костюмів, освітлення, декорації. Студентам викладають степ, джаз, мюзикл як особливо характерний для США. Кожен студент повинен вибрати 2-3 курси з танців і з технічної роботи в театрі (декорації, костюми, освітлення).

Те, що університетом Гонзаго керують єзуїти, не позначається на репертуарі. Він досить широкий: ставлять п'єси за біблійними сюжетами, трагедії і комедії В. Шекспіра, твори чеських, японських авторів, класичні п'єси ("Моя чарівна леді"). Як свідчить Д. Гофланд, великий успіх мають вистави "Ревізор", "Шинель" за М. Гоголем, "Майстер і Маргарита" за М. Булгаковим.

Кожного навчального року студенти повинні взяти участь у трьох великих виставах і, крім того, виконати

всю технічну роботу. Виконавцям ролей нараховуються бали. Підготовка вистави є продовженням навчального процесу. Студенти проходять всі стадії – від актора до режисера-постановника. Вони спочатку слухають лекції, а потім працюють у театрі, що дозволяє обрати вузьку спеціалізацію, наприклад, писати музику до вистав.

Навчальна програма складена таким чином, щоб ознайомити студентів з античним, середньовічним театром, драматургією В. Шекспіра, реалістичним, пост-реалістичним, дитячим або американським музичним театром, зі своєрідним “театром-спортом”, який поєднує вистави і спортивні змагання: актори розподіляються на дві групи, як у нашому Клубі веселих та кмітливих. Студенти-індіанці, зокрема, одержують освіту зі спеціальності “Театр для дітей”, використовують елементи драми у шкільному навчанні. Викладачі вважають, що студенти повинні грати різнохарактерні ролі. Це пов’язано з головною метою університету Гонзаго – допомогти студентові знайти себе. Огляд вистав відкритий для всіх бажаючих.

Після закінчення навчання американський театральний фахівець не має ніяких особливих прав. Просто в нього більше знань, і він може вдосконалюватися й далі, намагаючись одержати ступінь магістра зі спеціальності “Психологія театру” або ступінь доктора наук у галузі театального мистецтва. Долі випускників складаються по-різному. З восьми студентів спеціальності “Театральне мистецтво”, які закінчують університет Гонзаго у 2002 р., один збирається жити в Лондоні і вивчати акторську майстерність, другий буде працювати технічним директором у маленькому театрі, третій має намір зробити кар’єру кіноактора, четвертого цікавить робота гримера, а декілька випускників займаються рекламою та бізнесом.

Університети надають допомогу своїм вихованцям у пошуках роботи через громадське добровільне товариство, яке діє як мудрий і досвідчений друг. Є також консультаційні центри з приводу працевлаштування.

Зустріч професорсько-викладацького складу кафебри режисури ХДАК з професором Д. Гофландом виявилася цікавою та корисною. У ході обговорення доповіді Д. Гофланда українські педагоги висловили деякі сумніви щодо готовності студентів першого курсу грати трагедії Софокла. Чи усвідомлюють американські фахівці всю складність такого завдання? Можливо, доцільніше залучати першокурсників на другі ролі, використовувати їх у масових сценах? З’ясувалося, що американська концепція освіти принципово побудована на вихованні ініціативи, лідерства. Отже, не дивно, що початківці теж одержують головні ролі у виставах.

Після обговорення гість подивився виставу студентів третього курсу ХДАК “Шинель” (виконавці – сту-

денти III курсу) і відзначив оригінальність режисури і сценографії. Майстерне використання акторами театральної умовності, символіки вразило Д. Гофланда, який поставив цей твір у США в іншій стилістиці. Реалізм М. Гоголя американці сприймають як фотографування дійсності, відтворення життя у формах самого життя. В Університеті Гонзаго не визнають сценічної метафори. На відміну від американців, українські майбутні актори поряд із глибоко психологічним зануренням в образ більше використовують техніку руху, пантоміму, клоунаду, сценічну метафору.

Д. Гофланд високо оцінив навчальну програму ХДАК. Під час майстер-класу він продемонстрував і власні роботи у галузі оформлення сцени, відповів на численні питання. Професор із м. Спокан вважає, що процес духовного розвитку актора і вдосконалення його професійної майстерності взаємно доповнюють один одного. Але перевагу американці, як і українські митці, надають професіоналізмові.

На зустрічі з американським гостем обговорювалося і важливе питання обміну студентами та викладачами навчальних театральних закладів Харкова й Спокана. Університет Гонзаго готовий узяти на навчання групу українських студентів кількістю (12), якщо харків’яни знайдуть спонсора. Американці згодні надіслати своїх студентів на практику до ХДАК, якщо буде призначено керівника.

Загалом це тільки початок широкого обміну досвідом між українськими й американськими педагогами театральних факультетів і спеціалізацій. Сподіваємося, що міст Харків-Спокан збудовано надовго і взаємкорисно.

1. Гофланд Д. Підготовка спеціалістів у галузі театального мистецтва США. Стенограма лекції, що відбулась 7 липня 2002 р. у Харківській академії культури. Переклав з англійської російською мовою С. Часник. – Приватний архів С. Гордеєва.